

Činnost československých zpravodajských služeb v Rakousku 1945–1989

konference – Raabs an der Thaya, 8.–9. březen 2012

► **Světlana Ptáčnicková**

V prosinci 2010 byla v rezidenci Velvyslanectví Rakouské republiky v Praze podepsána dohoda o spolupráci mezi Ústavem pro studium totalitních režimů (ÚSTR), Archivem bezpečnostních složek (ABS) a rakouským Institutem Ludwiga Boltzmann (LBI) pro výzkum následků válek. Tato instituce se zabývá výzkumem v oblasti soudobých dějin se zaměřením na vztahy Rakouska se státy bývalé Varšavské smlouvy.

V následujícím období se historici a archiváři zmíněných ústavů zaměřili zejména na činnost československých zpravodajských služeb v Rakousku v letech 1945–1989. Během trvání projektu se potvrdilo, že toto téma je nesmírně obsáhlé a vyžaduje studium v řadě archivů, protože materiály československých bezpečnostních složek jsou sice důležitým, ale nikoliv jediným zdrojem, a je nezbytné konfrontovat je s prameny jiných původců. Díky velmi liberálnímu archivnímu zákonu, který v České republice platí, se zejména rakouští kolegové dostali k písemnostem, které jsou pro ně zatím v rakouských archivech nedostupné. Pracovní setkání s touto základní myšlenkou se uskutečnilo v červnu 2011 v altánu rakouské rezidence v Praze a byly na něm dohodnuty jak mezinárodní konference, tak témata, jimiž se konference bude zabývat.



Činnost československých
ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB
v Rakousku v letech 1945 - 1989

Die Tätigkeit der tschechoslowakischen
GEHEIMDIENSTE
in Österreich in den Jahren 1945 - 1989

Logo konference.

Autor Jaroslav Ježek, ÚSTR.

Konference s námětem Činnost československých zpravodajských služeb v Rakousku v letech 1945–1989, nad níž převzal záštitu 1. místopředseda vlády a ministr zahraničí ČR Karel Schwarzenberg, se uskutečnila v příhraničním rakouském městečku Raabs an der Thaya ve dnech 8.–9. března 2012. Byla jednou z akcí projektu Kulturní krajiny a identity podél rakousko-českých hranic – 60 let EU, schváleného v roce 2011, jehož cílem je zprostředkování vědomostí o společné historii České republiky a Rakouska. Za Archiv bezpečnostních složek se zasedání zúčastnili Petr Dvořáček z oddělení archivních fondů Federálního ministerstva vnitra v Praze Na Struze a zástupkyň ředitelky Archivu bezpečnostních složek Světlana Ptáčnicková.

První den konference bylo na programu slavnostní zahájení, na němž promluvila řada diplomatů – kromě zástupců pořádajících institucí to byli např. Dr. Jiří Čistecký, vedoucí středoevropského referátu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Dr. Josef Markus Wuketich, velvyslanec Rakouské republiky ve Slovenské republice, Dr. Ferdinand Trauttmansdorff, velvyslanec Rakouské republiky v České republice nebo kulturní atašé České republiky v Rakousku Oskar Novak. Závěrem byla představena anglická verze výstavy Železná opona (v České republice známá spíše pod názvem Překonej stěnu smrti), jejímiž autory jsou novinář Luděk Navara a Miroslav Kasáček z občanského sdružení Paměť. Výstava představila nechvalně proslulé zabezpečení hranic Československa s Rakouskem a Německem, včetně individuálních příběhů.

Úvodní večer ozvláštnila hudební produkce citerových skladeb Antona Karase z filmu Třetí muž, známého snímku z poválečné Vídně, v podání Wilhelma Neubauerse.

Druhý den již patřil příspěvkům historiků a archivářů. O úvod do problematiky se postaral historik Wolfgang Mueller z Rakouské akademie věd referátem o jednotlivých periodách „studené války“, se zvláštním zřetelem k Rakousku a Československu. První panel, moderovaný vedoucím LBI Stefanem Karnerem, otevřel pracovník tohoto institutu Philipp Lesiak, který prezentoval projekt v příspěvku Cíle, oběti a metody – činnost československých zpravodajských služeb v Rakousku během „studené války“. Každé období je přitom charakteristické důrazem na jiné téma – ve druhé polovině čtyřicátých let je to odsun Němců, koncem šedesátých let zájem o rakouské úředníky, coby možné informátory, na období normalizace připadá podpora československé opozice rakouskými novináři a v osmdesátých letech přichází ke slovu průmyslová špionáž.

Pozornost vzbudily příspěvky historika Vojenského historického ústavu Prokopa Tomka a pracovníka slovenského Ústavu paměti národa Matěje Medveckého, věnované únosům československých občanů z Rakouska, především v padesátých letech. Notoricky známý je případ bývalého ministra a člena sociálně demokratické strany Bohumila Laušmana.

Další dva referáty se zabývaly problematikou československo-rakouských hranic. Kateřina Lozoviuková z LBI (a Technické univerzity v Liberci) hovořila o pašerácích,

kurýrech zpravodajských služeb a uprchlících, z nichž mnozí při pokusech o překonání „železné opony“ zahynuli. Pracovník Ústavu pro studium totalitních režimů Libor Svoboda seznámil účastníky konference s nepříliš známým faktem, že někteří českoslovenští uprchlíci, zadrženi rakouskými celníky, byli posléze předáni zpět československým bezpečnostním složkám.

Na toto téma plynule navázala prezentace filmu *Ztracení otcové* Ludka Navary, Miroslava Kasáčka a Milana Vojty. Film vypráví smutný příběh dvou rakouských občanů – Waltera Wawry a Karla Benedikta, kteří se v srpnu 1956 vydali rybařit k rameni Dyje na československo-rakouské hranici. Dostali se na československé území, kde byli zastřeleni příslušníky Pohraniční stráže. Celá událost však byla před rakouskými úřady zatajena, takže rodiny obou mužů po nich po celá desetiletí marně pátraly. A na oficiální zprávu českých úřadů v době letošního konání konference v Raabsu ještě stále čekali (!), i když jim byly břeclovským badatelem Milanem Vojtou v roce 2009 předány kopie archivních materiálů, vztahujících se k tomuto případu. Film vyvolal velmi emotivní reakci, nicméně i zde se ukázalo, že nic nebývá černobílé – z archivních materiálů uložených v ABS vyplývá, že jeden z obou mužů byl spolupracovníkem československých bezpečnostních složek...

Závěrečná část konference byla věnována archiváliím, jež mohou historici při svém výzkumu působení československých zpravodajských služeb v Rakousku využít. Příspěvek Pavla Žáčka rozebíral zejména materiály bývalé I. správy ministerstva vnitra (rozvědky); obzvláště ty, které se týkají rezidentury ve Vídni. Světlana Ptáčnicková informovala o relevantních archiváliích, uložených v ABS, dle jednotlivých původců a tematických okruhů. V ABS se mj. dochoval také podsvazek, věnovaný četnické stanici v Raabsu. Byl součástí objektového svazku vedeného Zpravodajskou správou Pohraniční stráže k četnictvu a obsahuje kromě dalších materiálů i fotografie stanice, nákres místního náměstí či osobní listy několika četníků.

Prameny ABS ke kooperaci východních zpravodajských služeb při špionáži proti Rakousku zhodnotil Petr Dvořáček. Podrobně analyzoval zejména fond Odbor mezinárodních styků MV, po němž by badatel sáhl patrně nejdříve. Paradoxně by zde však místo popisu konkrétních akcí našel pouze průvodní dopisy. Písemnosti k aktivitám československých tajných služeb v Rakousku však nenajdeme jen v českých a rakouských archivech, ale také – jak ukázal poslední referát Dietra Bachera z LBI – v britských a amerických archivech.

Film *Třetí muž*, jehož hudba provázela zahájení konference, ji také ukončil. Jeho produkci předcházela vědecký rozbor díla, prezentovaný Siegfriedem Beerem z Univerzity Karla Franzensa v Grazu.

Hojná návštěvnost celé akce i zájem, který konferenci věnovala česká a zahraniční média, ukázaly, že ačkoliv od pádu železné opony uběhlo více než dvacet let, patří historie oficiálních i „utajených“ československo-rakouských vztahů stále k atraktivním námětům, jejichž studium a podrobné zmapování má smysl. Společný projekt Ústavu pro studium totalitních režimů, Archivu bezpečnostních složek a Institutu Ludwiga

Boltzmannna bude zcela jistě pokračovat i v budoucnosti a s jeho výsledky se veřejnost bude mít možnost seznámit například na další plánované konferenci.



Zdroj: Europa Brücke Raabs.